

# ЗБІРКА ПІСЕНЬ ЗАКАРПАТСЬКОГО КРАЮ

*Ірина Коваль-Фучило*

**Ой видно село. Народні пісні села Арданово Іршавського району Закарпатської області. - Ужгород: Закарпаття, 2003. - 662 с.**

В українській фольклористиці існує кілька книг, які фіксують пісенність одного населеного пункту. Це збірники С. А. Чернявки "Обряды и песни села Белозерки Херсонской области" (Харьков, 1893), І. Колесси "Галицькоруські народні пісні з мелодіями, зібрані в с. Ходоровичах" (Етнографічний збірник, Т. XI, Львів, 1902), В. Данилова "Песни села Андреевка Нежинского уезда" (Київ, 1904) та деякі інші. Рецензована книга - праця саме такого формату. Збірник "Ой видно село" - це пісенне надбання села Арданово, що на Закарпатті. Появою цієї книги завдячуємо насамперед кандидату філологічних наук, відомому фольклористу, невтомному записувачеві народної поетичної творчості, Заслуженому діячу мистецтв України Івану Васильовичу Хланті. Це плід трирічної праці вченого. Можна привітати упорядника тому із виходом книги, оскільки поява ґрунтовної фольклористичної праці - подія досить рідкісна в українському книговидаванні.

Сьогодні вчені усе частіше згадують про важливість регіональних досліджень традиційної культури, її зв'язок з різноманітними історичними процесами та подіями, генетичною спорідненістю із усією традиційною культурою України, про встановлення орієнтовних ізоляцій культурних регіонів. Такі дослідження особливо важливі у наш час, оскільки міграційні процеси та вплив засобів масової інформації, поряд із низкою інших причин, сприяють поступовій втраті регіональних рис культури, уніфікації фольклору різних етнічних регіонів України. У цьому насамперед важливість рецензованої книги.

Структуру збірника складають вступна стаття Івана Хланти "Арданово в історії та піснях", шістнадцять розділів пісенного матеріалу, стаття заступника начальника управління культури Закарпатської облдержадміністрації, члена Національної ліги українських композиторів Василя Кобаля "Чародійники", словник діалектизмів, алфавітний покажчик пісень, зміст.

У вступній статті упорядник розповідає про історію свого села, яке, за свідченням археологів, було заселене ще в період неоліту. Тут в околицях знайдено речі бронзового віку. Назву села виводять з імені князя Ардана, з чим пов'язано багато легенд і переказів. 1378 року Арданово згадується у документах Мукачівської єпархії у зв'язку із побудовою тут церкви і призначенням священника. 1900 року у селі почав діяти ткацький цех із виготовлення килимів, вишиваних рушників, де працювало 30 осіб. Свою історію має арданівська школа, яка функціонує з кінця XIX століття. Нині в Ардановім 454 двори, 1620 мешканців.

Далі Іван Васильович розповідає про своїх інформаторів. Найстарша з них, Ганна Іванівна Пекар, народилася 1912 року. Від неї записано 20 пісень, серед яких "Ой зацвіла черешенька", яку не доводилось почути від інших. Чи не найбільше пісень наспівала Ганна Василівна Калабішко (1934 р. н.), інформаторка розповідає, що більшість пісень перейняла від бабусі. У селі діють великі шкільний та церковний хори, вокальний ансамбль учителів. Вступна стаття ілюстрована фотографіями інформаторів та матеріалами, пов'язаними з історією села.

Упорядник описує народнопісенні жанри, які вдалось зафіксувати. Проте це швидше нотатки людини, закоханої у пісню, аніж ученого, - тому не знаходимо тут достатньо даних про місце, спосіб виконання тієї чи іншої пісні, особливості локальної традиції. Збирач із прикрістю зазначає, що не вдалось записати календарних пісень. Інформатори лише пам'ятають, що колись під час різдвяних свят співались колядки господареві, господині, але повністю не вдалось записати жодного тексту. Це ж стосується русальних, петрівочних, купальських, жнивварських пісень.

Упорядник у вступі пропонує свій аналіз зібраного матеріалу, акцентуючи на великій вітальній функції пісень, оскільки знайомство з ними "приносить не лише естетичне задоволення, а й потік позитивних емоцій, підносить над буденністю, пісні несуть життєстверджувальну силу, світло перемоги добра над злом, що властиве чи не кожному сюжету" (С. 56), - у такому, дещо патетичному, стилі характеризує народну пісенність Іван Васильович.

Структурування матеріалу подане за такими рубриками:

1. Колядки.
2. Духовні пісні.
3. Пісні про кохання.
4. Весільні пісні.
5. Родинно-побутові пісні.
6. Хрестинні пісні.
7. Колискові пісні.
8. Пісні для дітей
9. Балади.
10. Про бідність і багатство.
11. Козацькі пісні.
12. Рекрутські та вояцькі пісні.
13. Стрілецькі пісні.
14. Жартівливі пісні.
15. Застольні пісні.
16. Пісні літературного походження.

Таке структурування, очевидно, близьке до народного сприйняття і осмислення пісенного пласту. Мабуть, на сучасному етапі існує певна ієрархія пісенних жанрів, тому важливіше насамперед виділити пісні, пов'язані з релігійною практикою. У розділі "Колядки" маємо зразки, які широко побутують не лише у Закарпатті, а й у Західній Україні. Звертає на себе увагу колядка "Коли Божа Мати" (С. 77-78), яка відома у різних варіантах. Можна припустити, що незабаром з'явиться дослідження, присвячене її текстам, оскільки сюжет дуже зворушливий, його із задоволенням виконують у час різдвяних свят, а варіанти дещо по-різному тлумачать біблійну історію, яка у їх інтерпретації швидше нагадує апокрифічну легенду. Дивно, що серед колядок маємо віншування "Колядин, колядин" (С. 78), "Вінчуємо вам" (С. 99-100) і "На многая вам літа" (С. 101). Очевидно, упорядник вважав за можливе подати їх у цьому розділі, оскільки тексти співалися, а не декларувалися.

Численність розділу "Духовні пісні" свідчить не лише про релігійність виконавців, а й про те, що у селі непогано функціонує церковний хор. Така практика сприяє уніфікації пісенного матеріалу. Духовні пісні, які, мабуть, було б доцільно подати за рубриками "Страсні пісні", "Богородичні пісні", "Похоронні пісні" і под., є найчастіше перекладними, - вони запозичені з римо-католицької традиції і певною мірою витісняють архаїчні пісенні жанри, насамперед календарні.

Найчисленнішим є розділ "Пісні про кохання". Тут чимало пісень власне закарпатських, на відміну від попередніх розділів, які яскраво демонструють уніфікацію українського пісенного матеріалу. Деякі з пісень третього розділу ("Іванку, Іванку, купи ми рум'янку" (С. 196-197), "Іванку, Іванку, на тім боці ярку" (С. 201)) завдяки своїй оригінальності, свіжості, мелодійності увійшли до репертуару Хору Вірьовки, тріо "Мареничі", дуету "Два кольори", Закарпатського народного хору, народної артистки України Раїси Кириченко та інших виконавців і стали добре відомі по всій Україні. Схожа доля й у багатьох інших пісень, які запозичені закарпатцями з інших регіонів України ("По садочку ходжу" (С. 179-180), "Чом ти не прийшов" (С. 180), "Несе Галя воду" (С. 233-234)). Тут важливо зазначити, що великим досягненням рецензованої книги є фіксація чи не усього пісенного матеріалу одного села на короткому часовому проміжку. Можна припустити, що через двадцять років ситуація буде суттєво відрізнятись від сучасної. Нинішні виконавці не вважають за необхідне співати ті пісні, які співали їхні бабусі, - вони орієнтовані на моду, готові перейняти нові цікаві мотиви з інших регіонів.

Чимало у розділі пісень-романсів літературного походження ("Мені приснився садок вишневий" (С. 245-246), "Зломлю гілку з винограду" (С. 247), "Одного разу десь у маю" (С. 278-279)), які варто було б виділити в окрему рубрику.

"Весільні пісні" - невеликий, але вагомий розділ книги. Важливо, що майже усі тексти супроводжуються поясненнями, коли та чи інша пісня виконувалась в обряді. Дуже показово, що у цьому розділі немає "запозичень" з інших територій України, очевидно, в обряді вони не були потрібні (це ж стосується "Хрестинних пісень"). Не менш показова і незначна кількість весільних пісень, немає сумніву, що їх було значно більше ще років двадцять тому. Архаїчною є пісня

"Вчора було літо" (С. 302). Тут маємо цікаву згадку переходу молодії у новий статус за допомогою кулінарного коду:

Варили-сьме ріпу й капусту, (2) капусту,  
Зробили-сьме з дівки невісту, невісту.  
Варили капусту та й диню, (2) та й диню,  
Зробили-сьме з дівки газдиню, газдиню.

У "Родинно-побутових піснях", як і у деяких інших розділах (насамперед це стосується "Козацьких пісень", "Балад"), багато "запозичень" з інших регіонів. Очевидно, незабаром фольклористи матимуть певні складнощі із визначенням місця походження тієї чи іншої пісні, оскільки при міграції пісня легко адаптується у новому середовищі: зникають малозрозумілі слова, замінюються рідкісні імена і навіть коригується мелодія пісні. Так, наприклад, пісня "Ой була я п'яна" (С. 329) авторіві рецензії відома у дещо іншому варіанті, який записаний у селі Малі Мокряни Львівської області. У цьому варіанті, зрозуміло, немає слів "паленочка", "дрин" (нагай), та й сюжет дещо інший.

Пісні "Ой на горі зозуленька" (С. 333) та "Ой летіла ластівочка" (С. 334), очевидно, потрапили не у свій розділ, - це пісні, які виконувались на весіллі сироти. Можливо, саме така їх класифікація свідчить про жанрову міграцію, коли із обрядового фольклору вибирають те, що сильніше хвилює, зворушує, запам'ятовується.

Дуже цікавим є розділ "Пісні для дітей". Він особливо показовий для жанрової міграції. Так пісня "Два півники" відома ще в литовському і польському фольклорі, проте в останньому вона зафіксована як колядка "Dwa kapiony w stodole miocii" (див.: *Polskie kolkiy ludowe. Antologia / Zebrai, wstkrpem, komentarzami i przypisami opatrzyi J. Bartmieski, Krakyw, 2002. - С. 266-269*). Дитячі ігри "Пустіте нас" (С. 356), "Цін-цін, цінторія" (С. 356-357) і ще наступні дванадцять текстів - це колишні гаївки і веснянки.

Розділ "Стрілецькі пісні" чи не найновіший у пісенності Закарпаття. Очевидно, він виник тут разом із виходом у світ перших збірників стрілецьких пісень, які з'явилися у 90-х роках. Викликає здивування, що тут знаходимо тексти національного українського гімну (С. 448-449), гімни "Не пора" (С. 445), "Ми - гайдамаки" (С. 446), "За Україну" (С. 446-448), автори яких добре відомі.

Читач переконається, що упорядник добре володіє матеріалом. Як зазначає Василь Кобаль, завданням збірника було "...зафіксувати якнайбільше пісенних зразків, що побутують сьогодні серед старших мешканців цього села і передати їх молодшому поколінню для збереження, вивчення і використання в майбутньому" (С. 618). Це завдання виконане. Крім того, збірник яскраво демонструє процес запозичення пісенності з інших регіонів, творення нових пісень під впливом швидких історичних змін у регіоні.

В цілому висловлені зауваження не применшують наукового значення збірника, який є вагомим внеском у сучасну українську фольклористику.

Київ